

TÜRK BASININDA 10 HAZİRAN 1930 TÜRK-YUNAN İTİLAFNAMESİ

Bülent BİNGÖL¹

ÖZET

Türkiye ile Yunanistan arasında 10 Haziran 1930 tarihinde imzalanan ve Lozan Antlaşması ile Atina Antlaşması'nda tam olarak çözümlenmeyen Türk ve Yunan Mübadillerin malları hakkında pürüzlerin giderilmesini amaçlayan bir ticaret anlaşmasıdır.

Türkiye ve Yunanistan'ın Lozan'dan sonra barışın tahsis edilmesi neticesinde süre gelen siyasi gelişmelerin Mustafa Kemal Atatürk'ün dış siyasette güttüğü “*Yurtta Sulh Cihanda Sulh*” ilkesi İkinci Dünya Savaşı'na doğru şekillen Balkan ve Doğu paktlarına giden süreçte bu siyaseti güçlendiren etmenler olmuştur. Yunanistan'ın sona eren savaştan sonra toparlanma ve bölgede kendi güvenliğini sağlama açısından sürdürmeye çalıştığı barış politikaları özellikle Eleftherios Venizelos'un iktidara gelmesi ile daha güçlü bir yola girmişti. İktidara gelmesinden sadece on bir gün sonra 30 Ağustos 1928 tarihinde İsmet İnönü'ye yazdığı mektupta bu yöndeki siyasetine güçlü bir kanıtıydı. Yine bir diğer önemli kanıt ise bir yıl sonra yani 1931 yılında Venizelos'un Atatürk'ü Nobel Barış Ödülü'ne aday göstermesidir. Venizelos, komşu ülkelerle (İtalya, Arnavutluk) girdiği barış ve dostluk siyaseti ile Türkiye'yi de bu barış rüzgârları ile siyaseten şekillendirmeye çalışmıştır.

Bu süreçle Lozan Antlaşması'ndan beri devam eden ve 1930 yılına kadar çözümlenemeyen mübadillerin mal ve mülk sorunları çözümlenmiş ve daha sonraki süreçte Eylül 1930'da Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanacak olan Dostluk Anlaşması'na da zemin hazırlamıştır.

Bu makalede 10 Haziran 1930 Türk –Yunan ticaret anlaşmasının maddelerinden yola çıkılarak Türkiye'deki mübadillerin durumları irdelenmiş ve Türkiye ile Yunanistan arasında barışın bu anlaşmayla nasıl dostluk anlaşmasına dönüştüğü dönemin Türk basınında yer alan haberlerden yola çıkılarak kaleme alınmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler:10 Haziran 1930 Türk-Yunan ticaret anlaşması, Venizelos, İsmet Paşa, Tevfik Rüştü Bey, Polihronyadis, Mübadiller.

¹ Dokuz Eylül Ün., ORCID ID: 0000-0002-8290-178X, bulentbingol49@gmail.com
Araştırma Makalesi/Research Article, Geliş Tarihi/Received: 01/03/2023–Kabul Tarihi/Accepted: 15/04/2023

THE TURKISH -GREEK CONTRACT OF 10 JUNE 1930 IN THE TURKISH PRESS

ABSTRACT

Between Greece and Turkey signed on 10 June 1930 and is the Treaty of Lausanne and Athens Treaty not fully resolved in Turkey and a trade agreement is aimed at eliminating any roughness on the Greek Emigrants goods.

Turkey and Greece Lausanne, after which pursues political developments that time as a result of the allocation of peace keeping Mustafa Kemal Atatürk's foreign policy "Peace at the dorm Peace in the world" principle of these cond world warto the correct shape in the process leading to the Balkan and Eastern Pact has ben the factors that reinforce this policy. After the end of the war, Greece's recovery policies and the peace policies that the region tried to maintain in order to maintain it sown security took a stronger path especially with Eleftherios Venizelos coming to power. In his letter to İsmet İnönü on August 30, 1928, only 11 days after he came to power, this is a strong proof of his policy. Another important proof is that Venizelos nominated Atatürk for the Nobel Peace Prize in 1931, a year later. Venizelos with neighboring countries (Italy, Albania) enters politics as peace and friendship with Turkey has also tried to shape the politics of peace with the sewinds.

This on going process since the 1930 Lausanne Treaty and cannot be resolved until the problems have been resolved possessions of the emigrants and the subsequent processes will be signed in September 1930 between Greece and Turkey Friendship Treaty has prepared the ground.

In this article, June 10, 1930 Turkish-Greek was tried to be drafted Exclaim way of news in the starting of the Article of trade agreements have been discussed situation of emigrants in Turkey and peace between Greece and Turkey Press how time has turned into friendship treaty with this treaty.

Keywords: June 10, 1930 Turkish-Greek trade agreement, Venizelos, İsmet Pasha, Tevfik Rüştü Bey, Polihronyadis, Exchange.

GİRİŞ

Yunanistan ve Türkiye arasında nüfus değişimi (Mübadele) yapılmasının yararlı olacağı fikri Birinci Dünya Savaşı yıllarında düşünülmüştü. Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra güttüğü "Megali İdea" siyaseti yüzyıllardır birlikte yaşamış Rum ve Türk halkları arasındaki ilişkileri zedelemiştir. Balkan Savaşları ile birlikte Yunanların aldıkları topraklarda yaşayan Müslümanlar Osmanlı topraklarına geçmeye başlamışlardı. Ancak Yunanistan Anadolu üzerindeki savlarını sürdürmek için buradan Makedonya'ya ve Batı Trakya'ya göçen Ortodoks Rumları topraklarına kabul etmeyerek geri gönderiyordu.²

Balkanlardaki kanlı geçen savaşlardan sonra burada yaşayan Türk-Müslüman nüfus Osmanlı topraklarına doğru göç etmeye başlamışlardı. Daha sonraki süreçte Türk Kurtuluş Savaşı bu süreci tersine çevirdi. O tarihe kadar genelde Balkanlardan bir nüfus boşalması yaşanırken, bu defa Balkanlar'a yönelik bir göç dalgası baş gösterdi.

² Şerafettin Turan, Türk Devrim Tarihi, Yeni Türkiye'nin Oluşumu (1923-1938), 3. Kitap (Birinci Bölüm), Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2018, s.83.

Anadolu’da yaşanan Yunan yenilgisinden sonra, Türklerin kendilerine zarar vereceklerinden korkan Rum-Ortodoks nüfus Yunanistan’a doğru göç etmeye başladı. Bu göçle birlikte Yunanistan’a göç eden Rum sayısı bir iki ay içinde sekiz yüz elli bini aştı. Yunanistan’da yaşanan bu nüfus hareketliliğine karşılık bölgede yaşayan Türk – Müslüman nüfusun telaşlanarak Resmo, Kandiye, Hanya, Selanik gibi kentlerden Türkiye’ye gelmeye başladılar. Bu nüfus hareketliliği her iki devlet içinde sorunları beraberinde getirdi. Lozan Barışı’nın imzalanmasından önce zaten çözülmeyi bekleyen bir sorun olarak ortaya çoktan çıkmıştı bile.³ Türkiye, 19. yüzyıldan beri süren dış müdahaleleri önlemek ve bir ulus devletin vazgeçilmez koşulu olan türdeş ulusu oluşturmak için mübadelenin sınırlarını olabildiğince geniş tutmak istiyordu.⁴

Türkiye ile Yunanistan arasında, 30 Ocak 1923 tarihinde, Türk-Rum Nüfus Mübadelesi imzalanan sözleşmeyle 1 Mayıs 1923 tarihinde resmen başlamıştır. Sözleşmenin içeriği: Türk topraklarında yerleşmiş Rum-Ortodoks dinine mensup Türk uyrukları ile Yunan topraklarına yerleşmiş İslam dinine mensup Yunan uyruklarının zorunlu yer değiştirmesiydi.

1 Aralık 1926 tarihinde Agiropulos-Saraçoğlu Antlaşması olarak anılan Atina Anlaşması imzalanmıştı. Anlaşmaya göre Türklere ait olan ve Yunanistan’da bulunan emlak, Karma Komisyonu’nun⁵ belirleyeceği bedel üzerinden Yunanistan tarafından satın alınacak, buna mukabil Türkiye’de bulunan ve 1912’den önce Türkiye’yi terk eden Rumlarla genel olarak diğer Rumlara ait emlak, İstanbul’dakiler de dâhil olmak üzere sahiplerine iade edilecekti. Antlaşmanın sorunu daha da zorlu bir yola soktuğu görülmüştür. Aynı sıralarda etabli⁶ olup olmadıklarını belgeleyemeyen 20 bin Rum’un İstanbul’dan sınır dışı edilmeleri ve Yunanistan’ın, Ankara ve Atina Anlaşmaları gereğince mal varlıkları hakkında talepte bulunan 119 Türk’ün isteklerini işleme koymakta tereddüt etmesi de gerginliği arttırmıştı. Karma Komisyon 19 Mart 1927’de bir karar alarak, amaçlarına bakılmaksızın 1918’den önce ve kararın alındığı tarihte şehirde bulunan bütün Rumlar mübadele dışı tutulacaktı. Aynı durum Batı Trakya Müslümanları için de geçerli olacaktı. Bu anlaşmayla etabli sorunu dönemin şartları elverdiği ölçüde çözülmüş olmakla birlikte, emlak meselesinin Muhtelit Mübadele Komisyonu’nun tespit edeceği fiyat üzerinden tazmini yoluyla halledilmesi pratik olamamış ve malların tasfiyesine ilişkin sorunlar devam etmiştir.⁷

³ Kemal Arı, *Suyun İki Yanı: “Mübadele”*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2016, s.28.

⁴ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası (Cilt I- 1919-1980)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 329.

⁵ Kurulan bu karma komisyon hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mihri Belli, *Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi Ekonomik Açından Bir Bakış*, Türkçesi Müfide Pekin, Belge Yayınları, İstanbul 2006, ss.27,28.

⁶ Etabli: bir yerde uzun süre yaşamış olmak, orada bulunmak manasında kullanılmaktadır. Nüfus mübadelesi yapıldığı zaman aynı nitelik göz önünde tutulmuş, birtakım özellikler göz önünde tutularak İstanbul’daki Rumlar ile batı Trakya’daki Türkler mübadele dışında tutulmuştur. 1912 yılında kabul edilen bu kanuna ek olarak mübadele dışında tutulacak olan kişilerin 30 Ekim 1918 tarihinden önce bölgede sakin bulunmaları gerektiği ön koşul olarak belirtilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. İbrahim Erdal, “Etabli Meselesi” ,<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/etabli-meselesi-2/?pdf=4858>, (Erişim tarihi, 28.02.2023.); Mustafa YILMAZ ve diğerleri, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Siyasal Yayınevi, Ankara, Ekim 1998, ss. 165,166

⁷ Nilüfer UĞURLU ŞENEL, “1930 Yılı Türk – Yunan Dostluk Çabaları” *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Yıl:2012 Sayı: 21, s.s. 124-125.

Atina'da imzalanan bu antlaşma Mübadillerin emlak sorunu tam olarak kalıcı bir çözüme kavuşturamamış içinden çıkılmaz teknik konularda ayrıntılı, kafa karıştıran bir antlaşma olmuştur. Sorunun çözümü için Yunan tarafının içinde buldukları savaş sonrası zor dönemleri ve üstüne İkinci Dünya savaşı öncesi yaşanan bloklaşmalar, İtalya – Fransa arasında yaşanan gerginlikler ve bölgede denge unsuru olabilecek ülkelere biri olması komşuları ile yaşadığı süregelen sorunların çabucak çözüme kavuşması için bir çabaya dönüşmüştür.

Tarafların terk edilen arazilerine birbirlerinden bağımsız değer biçmeleri ve alacak verecek davasına dönmesi gerginliği artırmıştır. Hatta bu gerginlik 1929 yılına gelindiğinde ilişkilerin iyice bozulmasına neden olmuş ve savaş olasılıklarının konuşulduğu bir hal almıştır.⁸

1930'a gelindiğinde artık mübadillerin bu sorunları çözümlenmesi bir zarurete dönmüştür. Çünkü yaşanan savaşlarda iki tarafın iyice yıpranması, bu durumdan toparlanma süreçleri içinde bölgesel güç dengelerinin yarattığı baskı diğer temel sorunlara yönelmek gerektiğini ortaya koymaktaydı. Ayrıca bu oluşabilecek tehditlere karşılık sınır güvenliklerini sağlamlaştırma amacı ile komşu ülkeler ile dostluk çabalarını perçinlemiştir. Bu durum her iki tarafı antlaşma yoluna girmeleri gerektiği hususunda baskılamıştır. Yedi yıllık sürede mübadillerin emlak ve mal sorunlarının bu dostluk çabalarını gölgelememesi gerektiği Venizelos tarafından da dile getirilmiştir. Çünkü mübadillerin istekleri tam olarak karşılanamamış ve siyasal kriz niteliğinde olan askeri darbe yaşanmıştır. Bunların en önemlisi 26 Haziran 1925 tarihli Pangalos ayaklanmasıdır⁹. Ancak her iki tarafın halkının bu konuda ikna etmek pek kolay olmamıştır. Özellikle itirafnamenin imzalanma ve onay süreçlerinde bu durum Yunan tarafında iyice ayyuka çıkmıştır.

Batı Trakya Cemiyeti'nin araziler için kendilerine düşen ve dağıtılan paranın az olduğu konusunda Ankara Maliye Vekâleti'ne bir heyet göndermiş oldukları ve kendilerine mevcut durumdan rahatsızlıklarını dile getirmişlerdir.¹⁰

Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Beyin B. Volf Ajansı'na verdiği beyanatta, her iki devlet içinde hem sınırdış olmaları hem dostane bir tutum içine girmeleri gerektiği iddiasında oldukları dile getirilmiş. Yunanistan'ın kendi ahalisini itilafnamenin yapılması konusunda ikna etmesi hususunu kendi hükümetlerinin sorunu olduğu ve Türk hükümetini alakadar etmeyeceğini söylenmiştir.¹¹ Yunanistan Mübadil Emlak'ının takası konusunda Türkiye'nin birebir takas teklifini kabul etmeyerek Ankara'da süren müzakereler neticesinde itilafname ile çözülmesini istemiştir.¹²

⁸Kemal Arı, Büyük Mübadele, Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul,2000. s. 161

⁹ Pangalos ayaklanması için ayrıntılı bilgi amaçlı bkz.Meryem Orakçı, Karamanlıca Kaynaklarda Türkçe Konuşan Ortodokslar ve Türk Yunan İlişkileri (1897-1930) , Ankara Üniversite Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü , Ankara 2018, s.214.

¹⁰Cumhuriyet,16 Nisan 1930.

¹¹Cumhuriyet, 5 Nisan1930.

¹²Cumhuriyet, 28 Nisan 1930.

Ancak Yunanistan'ın bu takas teklifine karşılık olarak Atina'daki Türkiye Sefiri Enis Bey'e verdikleri cevap şu şekilde olmuştur. “...Mübadil emlakinin kıymeti hususunu Ankara'da sürdürülen yeni itilaf projesinin 5. maddesi,¹³ mübadil emlakın kıymetleri hususunda bitaraf mübadele azasının istişare reylerine müracaat edileceği şeklinde tespit edilmiştir... ”¹⁴

Bu durumda itilaf projesin 5. Maddesini Yunanistan'ın kabul ettiği, her iki tarafında bu madde hususunda mutabık kaldıkları anlamına gelmektedir.¹⁵ Ancak Türk tarafının hali hazırda takas teklifinde ısrarcı olduğunu Muhtelit mübadele heyeti murahhasa reisi Tefvik Kâmil Bey'in; Cumhuriyet gazetesine beyanattan anlaşılmaktadır. Bu beyanatta konu ile alakalı şu ifadeler kullanılmıştır: “... İhtilaf noktası nedir?.. Hususi tahkikatıma nazaran asıl ihtilaf noktası Rumların Türkiye'de, Türklerin Yunanistan'da bıraktıkları emlak meselesidir. Yunanlılar, Türkiye'den bir buçuk milyon Rum gittiğini, buna mukabil Yunanistan'dan 500 bin Türk geldiğini, binaenaleyh Rumların Türkiye'de bıraktıkları emlak tan daha fazla olduğunu iddia etmektedirler. Hakikati halde Rumlar Türkiye'de pek cüz'i şeyler bırakmışlardır. Esasen bu meselenin teferruatı ile tetkiki çok uzun zamana mütevakıftır. En ameli sureti hal tarafeynin bu mes'elede takas muamelesine müracaat etmeleridir. Bu seferki müzakeratın bir neticeye iktiran etmesi ümit olunuyor... ”¹⁶ Türk heyeti söz konusu olay hakkında kararlı duruşuyla samimiyetleri hususunda gerekli teminatı vermişlerdir. Diğer taraftan İstanbullu Rumlar da tüm bu gelişmeler yaşanırken İstanbul firarilerinin mallarının Türkiye'ye kalmaması amacıyla Venizelos'a bir muhtıra vermişlerdir.¹⁷

1930'da basında çıkan haberlere baktığımızda; Cumhuriyet gazetesine göre, Venizelos artık Anadolu'da gözümüz yok diyor. Ve Yunanistan'da yayınlanan ve Türk gazetelerine yansıyan bir demecinde¹⁸ konuşmasını şu şekilde sürdürüyor: “... Yunanistan'ın dahili ve harici siyasetini, bu siyasetin sulhperverliğini izah etmiştir. Türkiye ile mevcut itilafın emlake ait olup hiçbir siyaset mahiyeti haiz olmadığını, Yunanistan'ın Türkiye'ye dahi müsalemet siyaseti takip etmek kararında olduğunu, Rum nüfusunu kendi arazisine yerleştiği, Anadolu'ya karşı Yunanistan'ın artık hiçbir nazar ve emeli olmadığını, Rum muhacirleri istihlal ve iktisadi inkişaf mesaisinde çalışacağını ilave eylemiştir... ”¹⁹ Bu konuşmadan da anlaşıldığı üzere artık savaştan çıkmış iyice zayıflamış Yunanistan'ın gündeminin toprak olmadığı kendi güvenlikleri ve ülkenin toparlanarak ikinci dünya savaşı öncesi güçlü olabilmek ve sınır güvenliklerinin sağlanması çabası olduğu ydu.

Yunanlılarla imzalanan bu antlaşmadan önce Türk tarafında basında çıkan haberlerde Yunan tarafının antlaşmadan kabul ettiklerinden caymak üzere olduğu gibi haberleri yer almıştır. Milliyet gazetesinde verilen habere göre Yunanlıların yapılan antlaşmadan vazgeçmeye çalışması haberi aşağıdaki gibidir. “...emlak meselesinin halli için şimdiye kadar kabul etikleri esaslardan nükul ediyorlar... İtilaf projesinin yeniden tespiti şart ile kabulünü teklif ettik.

¹³ 5.Madde için Antlaşma metnine Bkz. :“İkinci Fasıll Madde 5: Dokuz numaralı beyannameden müstefit olan Müslümanlara ait menkul ve gayrimenkul malların mülkiyeti, sahiplerine iade edilmiş olup bilfiil tasarruf ve intifalarında bulunan gayrimenkul mallar müstesna olmak üzere Yunan Hükümetine geçecektir.”

¹⁴ Cumhuriyet, 5 Mayıs 1930.

¹⁵ Cumhuriyet, 6 Mayıs 1930.

¹⁶ Cumhuriyet, 23 Mayıs 1930.

¹⁷ Cumhuriyet, 27 Mayıs 1930.

¹⁸ Cumhuriyet, 5 Mayıs 1930.

¹⁹ Cumhuriyet, 5 Mayıs 1930.

Bunu da kabul etmiyorlar... Atina, 7 (Hron) Alman mevsuk haberlere göre Türkiye hükümeti mübadil emlak meselesi hakkında itilaf projesinin 5. Maddesini kabul etmiştir. Maamafi bu kabul maddesinin ahkamina sureti mutlakada ittihak ve tebaiyeti müta zamın değıldir. Çünkü Türkiye bu maddenin bitaraf ve Türk murahhaslarının iştirakilederece-i vüsat ve sümü lünün tayin ve tespitini talep ediyor ve esbabı mucibe olarak şimdiye kadar birbirine tevafuk etmeyen iki taraf nakta-i nazarının tezada düşmemesi için bu maddenin sarıh surette tespiti icap ettiğini ileri sürüyor. Salâhiyettar mahafilin fikrine göre Türkiye'nin 5. Maddenin yeniden tespitini kabul etmesi gene mübadil emlakın mahsubunu ortaya atmaktadır. Yunan hariciye nezareti bu Türk teklifini şayanı kabul görmüyor. Bunu ret ahiren Yunan hükümetinin nokta-inazarandahasıl olan tebeddülden ileri geliyor. Zira Yunanistan mahsup muamelesinin esas itibarını tamamen değıştirmiş ve emlak meselesinin bu şekilde hallini redde karar vermiştir... bitaraf mübadele azasından M.Henderson yarın Selanik'ten Ankara'ya hareket ediyor...²⁰ Antlaşmanın 5. maddesinin en temel teşkil edecek madde olduğu görülüyor zira bunu yaparken her iki tarafın nokta tayin ettikleri hususların belirlenmesinde bitaraf azaların yani tarafsız heyetlerin belirleyici olmasını istedikleri görülüyor. Dolayısıyla en nihayetinde, iki taraf içinde bu heyet aracılığıyla genel hatlarının oluşmasını istediği anlaşılmıştır.

Dönemin Atina'daki Türkiye sefiri Enis Bey'in 18 Mayıs 1930 tarihi Milliyet gazetesindeki beyanında müzakerelerin Atina'da değil Ankara'da yapıldığını söyleyerek Ankara'nın antlaşma üzerindeki etki ve teshirini ortaya konulmuştur. Ayrıca itilafnamenin imzalanmasının an meselesi olduğunu ümitli olduğunu dile getirmiştir.²¹ Yapılan davet üzerine iki tarafa mensup ancak tarafsız oldukları düşünülen heyetler Ankara'ya gelmiştir.²² Gelen heyetin üzerinde yoğunlaşacakları maddeler ise şöyle ifade edilmiştir. ‘... Yapılan bu seyahat itilaf projesinin mübadil emlak meselesine mütedair 5. maddesi ile alakadar bulunuyor... bir müddetten beri tevakkuf devresi geçirmekte olan Türk – Yunan müzakeratı yeniden faal bir devreye girmiştir... emlak meselesi etrafında iki hükümet arasında cereyan eden müzakerat müsait bir safhaya girmiştir... Vaziyetin inkişafı üzerine muhtelit mübadele komisyonu bitaraf azasından M. Rivas ile M. Andersen ve kâtibi umumi M. Vural Ray Ankara'ya davet edilmişlerdir... Atina, 22 Ankara Yunan sefirinin pek yakında buraya geleceği haberi deveran ediyor. Sefirin buraya gelmesi Yunan hariciye nazırının Cenevre'den avdeti zamanına tesadüf edecektir. Bu mülakat Türk-Yunan ihtilaflarının halli için kat'i mukarrerat ittihaz ile alakadardır...²³ Antlaşmanın olgunlaşma sürecine girdiğini görmekteyiz. Heyetlerin yedi yıllık çıkmazın yaşanan sorunların çözülmesi için her iki tarafında İnisiyatif aldığı görülmektedir.

Türk ve Yunan taraflarının Ankara'da yaptıkları görüşmeler neticesinde özellikle emlak meselesi ve diğer taşınır, taşınmaz mübadil mallarının durumu hakkında uzlaşmaya yakın olduklarını göstermiştir. Dönemin Yunan Başvekili M. Venizelos hakkında Milliyet gazetesinin 25 Mayıs 1930 tarihli haberine göre bunu desteklemektedir.

²⁰ Milliyet Gazetesi, 8 Mayıs 1930.

²¹ Milliyet, 18 Mayıs 1930.

²² Milliyet, 23 Mayıs 1930.

²³ Milliyet, 23 Mayıs 1930.

"... Yunan Başvekili teşrinievvelde Ankara'ya geliyor... M. Venizelos işlerin iyi yürüdüğünü ve bu defayla hasıl olacağını söylüyor...Atina sefirimizin M. Venizelos'la mülakatı pek samimi geçti... Türkiye sefiri dün M. Venizelos'u ziyaretle samimi bir mülakatta bulundu. Ve Ankara hükümetinin daima olduğu gibi bütün meseleleri halledecek bir sureti itilaf bulunmasını arzu ettiğini ve Atina Hükümetinin de aynı itilafperverliği göstermesi şartı ile Türkiye'nin itilafperver davranacağını ve bitaraf azanın Ankara'ya çağrılması mübadil emlakın takdiri kıymeti için daha seri ve daha emin bir sureti tesviye bulmağa matuf bulunduğunu söylemiştir... Venizelos, bu mülakattan sonra gazetecilere iyi bir yola girildiğini söylemiş ve antlaşma üzerinde uzlaşma sağlanan maddeler üzerinde her iki tarafın iyi niyetli bir ilerleme kayıt ettiklerini söyleyerek antlaşmaya yakın olduklarını söylemiştir. Ayrıca Ekim ayında Ankara'ya ziyarette bulunacağını ipuçlarını vererek aslında antlaşmanın uzlaşmaya ne kadar yakın olduğunu hatta daha sonra imzalanacak dostluk antlaşmasının hazırlıklarını yaptıklarının vurgusunu görmekteyiz. " ...Bu takdirde teehhüre uğramış olan Ankara seyahatimi Teşrinievvelde yapacağım ve en mühim esasları tespit edilmiş olan Türk-Yunan misakını imzalayacağım. Bu defa yeni bir teehhür olmayacağını umarım..."²⁴ Aslında bu antlaşmanın dostluk ve bitaraf antlaşmasına hazırlık olarak görüldüğünü bu beyanattan da anlamaktayız.

1 Haziran 1930 tarihli Milliyet gazetesinin haberine göre: bitarafların da onayları ile antlaşma imzalanacak müzakerelerin bittiğini ve son şeklinin verildiği maddeler üzerinde uzlaşma sağlandığını ve Venizelos'un talimatı ile Ankara sefirinin antlaşmayı imzalaması beklendiğini belirtilmiştir.²⁵

Milliyet ve Vakit gazetelerinin haberine göre; Türk-Yunan itirafnamesi 1930 yılının 10 Haziran'ın da saat 13.00'da Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Bey'le Yunan sefiri Polihronyadisarasında Ankara'da imzalanmıştır. 12 Haziran 1930 Perşembe günü Mecliste görüşülecektir.²⁶ Yapılan görüşmeden sonra imzalanacak olan anlaşma basına şu şekilde yansımıştır: "... senelerdenberi sürüncemede kalan Türk Yunan itilafı, dün saat birde Tevfik Rüştü B. İle Ankara Yunan sefiri arasında imza edildi. İki hükümet arasında 7 senedenberi uzayıp giden mübadele itilafnamesi en nihayet bir sureti tasviyeye raptedilmesi cidden şayanı memnuniyettir. Türkiye hükümeti bu itirafname ile azami itilafperverliğini ve komşu hükümetle bütün pürüzleri bertaraf ederek münasebetlerini sağlam bir esasa bağlamak hususundaki hüsnüniyetini ispat etmiş oluyor. Yunan hükümetinin de aynı hüsnü niyetle mukabele edeceğinden şüphe etmek istemiyoruz..."²⁷ İfadeleriyle antlaşmanın yedi seneden beri süren sürüncemeden sonra imzalanacak olmasından duyulan memnuniyet dile getirilmiş olup içeriği hususunda ayrıntılar şöyleydi: İstanbul'da mevcut bütün Rumlarla Batı Trakya'da bulunan bütün Türkler hiçbir kayıt ve şarta tabi olmaksızın etabli kabul edileceklerdi. Böylece etabli sorununa çözüm getirilmiştir. Gayrı-mübadil Türklerin ve Yunanistan'daki Batı Trakya Türklerinin Batı Trakya arazisi dâhilinde bütün mülkleri

²⁴ Milliyet, 25 Mayıs 1930.

²⁵ Milliyet, 1 Haziran 1930.

²⁶ Milliyet,11 Haziran 1930, Cumhuriyet,11 Haziran 1930.Vakit Gazetesi,11 Haziran 1930.

²⁷ Şükrü S. Gürel, Tarihsel Boyut İçerisinde Türk -Yunan İlişkileri (1821-1993), Ümit Yayıncılık, Ankara 1993, s.40. Ayrıca bkz. Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995, Alkım yayınları, 14. Baskı, ss.325,327.

Yunanistan'a intikal ediyordu. Bu madde ile ülkelerin sınırları içindeki mübadil mallarına egemenlik hakları gözetilerek o ülkeye bırakılmıştır. Firari Rumların Emlakları, Yunan tebaasındaki Etabli Rumların İstanbul haricinde mevcut malları Türkiye'ye geçiyor. Böylece ülkelerin yasal üstünlükleri ile uluslararası bir antlaşmayla ikinci dünya savaşı öncesinde kendi aralarında çözemedikleri sorunlarını iki ülke önlerine bir daha çıkmayacak bir sorun şeklinde çözmüşlerdir. Yunan hükümeti bu emlak sahiplerine 425,000 Sterlin tahsis edecektir. Bu paranın 125 bin Sterlini gayri mübadil Türklere, 150,000 Sterlini ise mübadelenin takası dâhilinde olan emlakları için Batı Trakya Türklerine, mütebaki 150 bin Sterlin de Etabli Rumlarla Yunan tebaasına İstanbul hududu haricindeki emlakleri için verilecektir. Verilen bu paraların aslında bir anlamda Yunanistan'ın kurtuluş savaşı sırasında Anadolu'da yakıp yıktıkları zarar verdikleri zararın tanzimi anlamına geliyordu. Diğer taraftan Türk tarafında ise Mübadillerin tatmin olmadıkları, küçükte olsa bir savaş tazminatı görüntüsündeydi. Mübadil emlakları ise gelince tarafsız aza bu hususta uzlaşmacı bir hüküm vereceklerdi. Bu tarafsız komisyonun uluslararası kamuoyunun ve her iki tarafın mübadilleri gözü önünde tarafsızlık vurgusu ve Birleşmiş Milletler gözetiminde şeffaf bir tutum ile yapılması aslında son derece sağlam bir Türk-Yunan dostluk ve tarafsızlık antlaşmasına temel teşkil etmesi sağlanmıştır diyebiliriz. Dönemin gazetelerinin haberine göre antlaşma şu şekilde imzalanmıştır: “...nal şeklindeki yeşil masanın ortasına Hariciye vekili oturmuştu. Sağında Yunan sefiri M. Polihronyadis, mübadele komisyonu reisi M. Rivas, azadan Fokas, başkatip M. Benes, müşavir M. Kostaraki; solunda M. Holştat, M. Anderson, Tevfik Kamil Bey, bitaraf delege katibi, müşavir Mithat ve Nebil Beyler bulunuyorlardı... Hariciye Müsteşarı Numan ve Teşrifat Müdürü Suat Beyler merasimde hazır dılar... İtilafnamenin hazırlanan iki metni Vekil ve sefir cenapları tarafından aynı zamanda imzalandı. Müteakiben Vekil Bey ve Yunan sefiri tebrik edildi... Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Bey, Yunan sefiri ve M. Holstat nutuklar söylediler... Bu nutuklarda itilafın imzası hususunun yalnız alakadarların hukuku değil, iki hükümet müstebatı nokta-i nazarından olan ehemmiyetini kayıt ve tezkir ettiler...”²⁸ Antlaşmanın ayrıntısında yer alan bu hususlardan ne var ki her iki tarafında mübadil ve gayri-mübadillerini tatmin etmemiştir. Bunu aşağıdaki gazete haberlerinden de anlamaktayız.

Bu konuda araştırmalarda bulunan Erim; konuya şöyle bir bakış açısıyla yaklaşmıştır: ‘Aslında Yunanistan “Etabli” konusundaki anlaşmazlığı Milletler Cemiyeti'nin 11'inci maddesine dayanarak Milletler Cemiyeti'ne götürmek istiyordu. Çünkü Yunanistan; komisyondaki görüşmelerle “Etabli” konusunda Türkiye'ye kendi tezini²⁹ kabul ettiremeyeceğini biliyor konuyu Milletler Cemiyeti'ne taşıyarak dışarıdan yapılacak baskı ile bu amacına ulaşmaya çalışıyordu. Böylece “yerleşik” tanımının içeriğini genişletecek ve bu sayede İstanbul'da mümkün olduğunca fazla Rum azınlık bırakabilecekti.’³⁰

²⁸Milliyet, 11 Haziran 1930.

²⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Nihat Erim, “Milletler Arası Daimi Adalet Divanı Ve Türkiye” Rum Ve Türk Ahalinin Mübadelesi, (Etabli Meselesi), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Ankara, 1944, s.s. 65,66.

³⁰ İbrahim Çulha, “Türk Rum Mübadelesinde ‘Etabli’ Sorunu İstanbul’un Sınırları Konusundaki Anlaşmazlık ve Türkiye'nin İzlediği Politika” Tarih Ve Günce, 2019 Kış, s.176.

Türk -Yunan İtirafnamesi 15 Haziran 1930 Pazar celsesinde TBMM’de ele alınmıştı. Yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen neticeler basına aşağıdaki gibi yansımıştır: “...*Bitaraf azaların üç günde karar verecek ve iki memleketteki emlak müsavi kıymette olduğu ve mensubu lazım geldiğini bildireceklerdir...*”³¹...*bitaraflar mübadil emlake dair kararlarını verdiler... Kararda mübadil emlakin mütekabilen mahsubu tavsiye ediliyor... Hükümetimiz kararı kabul etti; Yunanistan’da kabul ederse itirafname tasdikedilecek. Bitaraflar kararlarında ne diyorlar? Bitaraf delegeler, Lozan muahedesinde mevzu bahsolan mübadil emlakin takdiri kıymeti muamelatı uzanan zamana ve pek çok masrafa mütevakıf olduğu nazarı itibara alarak alakadar iki hükümetin de bu mütekabil hukuktan vazgeçmesi suretiyle meselenin kat’i surette intaç ve tasfiyesini muvafık görmüşlerdir... hükümetimiz bu kararı kabul ettiğinden Yunanistan’ın hüsnüniyet göstererek aynı tarzda hareket edeceğini ve bu suretle senelerden beri sürüncemede kalan mübadillere ait işlerin halledilmiş olacağı muhakkak addedilmektedir. Yunan cevabı müsait olmazsa bu defa da itirafname suya düşmüş olacağı beyan edilmektedir. Bu son pürüzlü mesele de ortadan kalktıktan sonra itirafname tarafeyn parlamentoları tarafından tasdik edilecek be tatbikine başlanacak... İtirafnamenin tatbikinden iki ay sonra halen Türk gayri mübadillerin istifade etmekte oldukları vaziyet edilmiş İstanbul’daki Yunan emlaki iade olunacak ve buna mükabil Yunanlıların vereceği (125,000) Sterlin yani (1,250,000) Türk Lirası gayri mübadillere tevzi olunacaktır...*³²söz konusu haberde anlaşıldığı üzere mübadele konusu ciddiye alınmalıdır. Bu noktada gerekli işlemler yapılmazsa yapılan anlaşmanın herhangi bir hükmü kalmayacağı da belirtilmiştir.

Cumhuriyet Gazetesinde Muharrem Fevzi’in"Siyasi İcmal" adlı köşesinde İtalya-Yunanistan başlıklı yazısında; Yunanistan’ın Türkiye ile yaptığı bu itilafta Yunanistan üzerinde İtalya’nın büyük tesiri olduğunu ifade etmiş, ayrıca bu itilafın imzalanmasının İtalya’nın zaferi Fransa’nın mağlubiyeti olarak değerlendirmiştir. Antlaşmanın imzalandığı tarihlerde Fransa - İtalya çekişmesine vurgu yapmıştır.³³ Dolayısıyla aslında mübadele iki ülke arasında bir sorun olarak görülürken, uluslararası bir nitelikte olduğu da anlaşılmaktadır.

Yunanistan’daki Muhacir teşkilatın itirafnamenin imzalanmasına muhalefet ettiği ve ayrıca mecliste görüşülmesi için muhalefet partilerin hala hazır olmadıkları haberleri yer almıştır. Ancak tüm muhalefete rağmen Yunan meclisinde itirafnamenin kabul edileceği yönünde güçlü ümitleri olduğunu hükümet demeçlerinden anlamaktayız.³⁴ Yunanistan Meclise gelen itirafname görüşmeleri sırasında muhalefet liderleri olan Kafandaris, Çaldaris, Kondolis ve Zaviçanos itilaf namenin kabulü aleyhinde söz söylemişler ve mecliste aleyhte rey vereceklerini ilan etmişlerdir.³⁵

Türkiye Büyük Millet Meclisinde görüşülen itirafname konusunda ilk söz alan hariciye vekili Tefvik Rüştü Bey, tek amaçlarının sulh olduğunu özellikle uluslararası ilişkilerde önceliklerinin sulh olduğunu dile getirmiş ve itilafname’yi de bu minvalde değerlendirilmesi gerektiğini dile getirmiştir.

³¹ Milliyet, 12 Haziran 1930.

³² Milliyet, 15 Haziran 1930.

³³ Cumhuriyet, 17 Haziran 1930.

³⁴ Cumhuriyet, 17 Haziran 1930.

³⁵ Cumhuriyet, 18 Haziran 1930.: Milliyet, 18 Haziran 1930.

“...tek bir siyaset: Sulh! ... Arkadaşlarım; biliyorsunuz ki, mensup olduğumuz devletin ve hükümetin şekli ve rejimi ne olursa olsun her hariciyeden bir ahenkte çıkan bir ses var: “Sulh!” Anlaşamamazlıklar, onun anlayışındaki ayrılıklardan ileri geliyor. Onun vasıtalarında ve tedbirlerinde birleşmekten güçlükler çıkıyor. Gene biliyorsunuz ki, hariciyemiz Büyük Meclisin tasvip ettiği yolda yürüyerek sulh için büyük bir hevesle ve faaliyetle hatta aşkile diyeceğim, çalışmaktan bir an fariğ olmadı...”³⁶Vakit Gazetesinde kaleme aldığı yazısı ile Mehmet Asım: Türk -Yunan arasındaki mübadeleden kaynaklı olarak mübadil emlakinin alacak verecek meselelerinin çözümlenmesinden sonra aralarında dostluğun inşası açısından başka bir engelin kalmayacağını savunmuştur.³⁷Ayrıca bu antlaşmayla birlikte İstanbul’daki Rumlarla Batı Trakya’daki Türklerin sulh ve sükûn devrine girdiklerini savunmuştur.³⁸ Ve bu anlamda Tefik Rüştü Bey’i destekleyecek bir yazı kaleme almıştı.

Daha sonra söz alan itilafnamenin imzalanmasına muhalif olan, Samsun mebusu Avni Bey, İtilafname hususunda çok yumuşak ve sulhperver davranıldığını 400 bin öz Türk’ün Yunanistan’dan gelerek orada mallarını bıraktığını ve savaşlarda çok eziyetler çekildiği vurgulamıştır. 425 bin İngiliz lirasının aleyhimize olduğunu söylemiştir. Yunanistan’da kalan Türk emlakinin bir yıllık kirasının bile bize verilen paradan çok olduğunu söylemiş, ve sözlerine şöyle devam etmiştir: “... Yalnız camiler, medreseler, çeşmeler bırakmadık. Orada milyonlarca servet bıraktık. Hâlbuki bunların şimdi elimizde bulunan itirafnamenin satırları arasında kaybolup gitmiş gördük. Tefik Rüştü Bey; buradan ameliyat yaparken asıl meslekleri iktisasi fazlaca şefkatle davrandıkları kanaatindeyiz. Esaslı bir sulh taraftarıyız. Komşuluk, iyi komşuluk asil şiarlarımızdandır. Harpteki zaferimizle politikadaki zaferimizin mütenasip olmasını bekliyordum. Hiç olmazsa zararsız bir bilanço görmeğe razı idim. Elimize sıkıştırılan bu vesikayı gördüm ki hep zararlıyız.”³⁹ Bu eleştirisiyle Avni Bey, harp meydanında kazanılan zaferin masa başında kaybedildiğini söyleyerek başta Tefik Rüştü Bey’i ve hükümeti sert şekilde eleştirmiştir.

Yine muhalif olan, İstanbul Mebusu Hüseyin Bey ise konuşmasında: “... Mübadele bizim tarafımızdan istenilen ve arzulanan bir şey değildir... mübadillerin ve gayri-mübadillerin emlaki meselesini büyük bir zararla karşılaştığımızı etrafla anttı... bu günkü vaziyeti Yunanistan’daki hazineleri tapularıyla Yunan hükümetine veriyoruz... itirafnamemizde mühim meselelerden biri de Etabli işidir. Ne vakit gelmiş olursa olsun İstanbul Rumlarını Etabli addediyoruz. Bunun mukabilinde yalnız 125 bin İngiliz Lirası alıyoruz. Bu da muhtelif kuyudata baliğ. Velhasıl itilafın kabulü değil sadece reddini teklif ediyorum...”⁴⁰ Etabli meselesinin Yunanistan’ın istediği gibi sonuçlandığını ve buna karşılık alınan paranın yetersiz olduğunu söyleyerek antlaşmanın ilgili maddelerini eleştirmiş ve ret etmiştir.

³⁶ Cumhuriyet-18 Haziran 1930., Milliyet, 18 Haziran 1930.TBMM Zabıt Ceridesi,Devre 3, Cilt 20, İçtima 3, Sekizinci İn’ikat, 17 Haziran 1930, s. 265

³⁷ Vakit,15 Haziran 1930.

³⁸ Vakit,17 Haziran 1930.

³⁹ Cumhuriyet; 18 Haziran 1930.; Milliyet, 18 Haziran 1930.; TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 3, Cilt 20, İçtima 3, Sekizinci İn’ikat, 17 Haziran 1930, s. 267.

⁴⁰ Cumhuriyet, 18 Haziran 1930.; Milliyet, 18 Haziran 1930.

Mazhar Müfit Bey'in (Denizli Mebusu) itirazı ise şöyleydi: "... Vekil bey beşeriyatiktizati falan filan diyordu. Ben bunu anlamadım menafiummiye için menafiummümiye feda edildi. Karşımızdakiler neden feda etmediler. Fedakârlık neden karşılıklı olmadı. İsmet Paşa'nın Lozan'da kazandığı bir hakkı da veriyoruz. Ben de buna razı olmam, asla olamam. 9 numaralı beyanname muahednamesinin bir parçası idi. Bu hak bu gün geri veren bir itilaf için rey vermem... Türkiye'de sakin olan Rum Ortodokslar büyük emlak sahibi değildiler. Bunu herkes bilir. Fakat oradan hicret edenler neler bıraktılar Trakya'da bir çiftlik ne demektir: yüz binlerce lira demektir. Biz bu itilafta çok fedakârlık ettik..."⁴¹ Türklerin Yunanistan'da bıraktıklarına karşılık olarak alınanların yetersiz olduğunu vurgulayarak bunların antlaşma hükümleri gereği yetersiz olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca Lozan'da kazanılanlarında bu antlaşmayla kaybedildiğini iddia etmiştir.

Meclisteki antlaşmayla ilgili görüşlerde Başvekil İsmet İnönü şöyle konuşmuştur: "...İsmet Paşa Hz'lerinin cevapları ise şöyleydi: "... Yunanistan'la aramızda Lozan Muahedesinden tevellüt eden gerek mübadil gerek Etabli; bütün meselelerin hal ve fasılataalluk eden bir vatandaşlık hakkı itiraftamesidir. ..Arkadaşlar bunu birçok nokta-i nazardan mütalaaettik. Milletler arasındaki meseleleri hatta vatandaşlara ait meseleleri hallederken şüphesiz beynelmilel münasebat arzusu diplomatlarda hâkim ve müessir olur. Bununla beraber her Cumhuriyet hükümetinde vatandaşların hakkını korumak vazifesi beynelmilel münasebat ihtiyacından daha evvel ve birinci derecede müessirdir... arkadaşlarımız emin olabilir ki iki hükümet arasında iyi, münasebat tesisi için senelerden beri ciddi bir arzu ile mütehassis olduğumuza sureti kat'iyede eminim ki karşımızda bulunan komşu memleket ricali de aynı arzu ile mütehassis buldukları halde bu mes'elenin 7 sene sürmesinin başlıca sebebi vatandaşlarımızın haksızlığa maruz kalmamaları fikrinin birinci derecede tesir etmesidir. Binaenaleyh vatandaşların hakkı imkan dahilinde, bütün vesait dahilinde azami derecede müdafaa edilmiş midir? ..Bu noktayı evvela söyleyemeyim. Bize yanmış mal kaldı. Mübadele meselesinde mal tasfiyesi için Lozan'da bir takım ahkâm vazolunmuştu. Bu uzun bir meseledir. Bizden Yunanistan'a giden 1 milyona yakındır. Yunanistan'da bize gelen vatandaşlar bunun yarısı kadardır. Binaenaleyh malları da o nispette olmak lazım gelir, gibi vehleten bir mütalaa hatıra gelebilir, bunun cevabı vardır. Bize kalan mallarinkimi küllisi yanmış, harap olmuştur. Elde kalan kısım azdır..."⁴² İsmet Paşa'nın konuşmasının en can alıcı noktası belki de bu cümledir "bize yanmış mal kaldı." diyebiliriz. Aslında Venizelos'un da kendi meclis konuşmasındaki Anadolu'dan çekilen Yunanistan ordusunun çekilirken yakarak, yıkararak, tahrip ederek ayrıldıklarını vurgulamış ve şöyle demiştir: "...Münekkit edendiler tadri kıymet neticesinin Anadolu'da tahrip ettiğimiz emlakin kıymetini tazmin etmesi mecburiyeti bize tahmil edeceği cihetle Yunanistan'ı borçlu çıkarması ihtimali bulunduğunu unutmamalıdır..."⁴³ Bu antlaşma koşullarını olgunlaştıran en can alıcı hususları teşkil etmiştir. Her iki tarafın da liderlerinin kendi meclislerini ikna ederken kullandıkları ifadelerle bu antlaşma koşulları hususunda ne kadar kararlı olduklarını görmekteyiz.

⁴¹ Cumhuriyet, 18 Haziran 1930.; Milliyet, 18 Haziran 1930.; TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 3, Cilt 20, İçtima 3, Sekizinci İn'ikat, 17 Haziran 1930, s. 267

⁴² Cumhuriyet, 18 Haziran 1930.; Milliyet, 18 Haziran 1930.

⁴³ Vakit, 27 Haziran 1930.

İsmet İnönü meclisteki konuşmasında her iki tarafında beyan ettiği gibi birbirlerinin topraklarında gözlerinin olmadığına dair aşağıda olduğu gibi karşılıklı beyanatları bulunmuşlardır. Buda iki tarafın artık mübadil sorunun kesin çözmeye çalışarak en kestirme yolla kendilerine tehdit olabilecek daha elzem konulara yönelmeye gayretinde olduklarını anlıyoruz. "...Yunanistan'la bizim münasebatımızda bizi itilafli ve menfaatlerimizi zıt bulunduracak bir sebep yok. Bizim Garbi Trakya'da veya diğer bir memlekette gözümüz olduğu söyleniyor. Cevap veriyorum: bizde böyle bir arzu yoktur. Uzun zaman iki memleket arasında bir münazaalar olmuştur. Bunların mahiyetini bilmeksizin düşmanlık kalplerinde yer etmiş birçok vatandaşlar olabilir. Fakat bizim vazifemiz böyle hassas vatandaşlara bağırarak teessüs etmesinin bu memleketlerin menafine muvafık olduğunu haykırmaktır..."⁴⁴ Meclisteki görüşmelerden sonra oylamaya geçilmiş; 206 milletvekilinin kullandığı oylamada 189 kabul oyuna karşılık 15 ret 2 oy ise geçersiz olarak sonuçlanmış ve meclisten itirafnamenin kabul edilerek, meclisten geçmesi sağlanmıştır.

İtirafnamenin üzerinde Yunanistan meclisinin görüşmeleri esnasında mübadillerin itirafnamenin onaylamaması için sokak gösterileri yaptığı gazete haberlerinden anlamaktayız."...Atina sokaklarında kanla temizlenen arbedeler oldu...arbedeler esnasında "Hain Venizelos kahrolsun, onu istemiyoruz..." diye bağırınlar!.. Zabıta kuvvetlerine hücum eden oldu, iki taraftan da yaralanalar var. Atina²³ (Anek) Muhacirler Dün Türk- unan itilafnamesi aleyhine Trianon tiyatrosu da mukarrer protesto mitinglerini tertip etmişlerdi. Bu mitinge Venizelos aleyhtarlarının teşvikiyle muhacirlerden ziyade yerliler iştirak etmişlerdir. miting esnasında muhacir mebuslarından Cimdemoğlu Atinojenis ve sabık nuzzardan Kirkos söz alarak itirafnameyi tenkit etmekle kalmamışlar fakat M. Venizelos aleyhine de şiddetli hakaretler, küfürler savurmuşlar. Venizelos'un milli vediaya hıyanet ettiğini milletin emrünü itimadını kaybettiğini söylemişlerdir. Bilhassa hatiplerden Kirkos mütemadiyen...- Kahrolsun Venizelos! Yunanistan'dan defolup gitmeli, onu koğmalıyız, maznun sandalyesine oturtarak mahkum etmeliyiz diye bağırıyordu... İtirafnamenin feshedilmesini istiyoruz..."⁴⁵ Daha önce de belirtildiği üzere her iki tarafında mübadilleri bu antlaşma koşullarından memnun olmadıklarını Yunanistan tarafı olarak hükümetin bu kararına karşılık yaptıkları eylemlerden de anlamaktayız.

Milliyet gazetesinin haberine göre; Venizelos, partisinden itirafname aleyhine oy kullanmayanı ve oy vermekte çekimser kalacak olan milletvekilini ihraç edeceğini söylemiştir.⁴⁶ Böylece itilafın onaylanması ve yürürlüğe girmesi konusunda nasıl kararlı bir duruş sergilediğini görmekteyiz. Venizelos'un, tartışmalarda en çok vurgulanan muhalif Çaldaris'in Yunanistan'ın itirafnameden zararlı çıktıklarını ve Türk-Yunan Muhacir Emlakları arasındaki farkın 18.300.000 lira oluşunu ve muhacirlerinin aldatıldığının söylenmesi üzerine Venizelos; "...bundan sonra iki taraf emlakının kıymetleri arasında fark bulunmadığını söyledi. Mübadil Rumların bahsedilen mallarının bir kısmı hakikate mevcut olmadığını söyledi... Türkiye'nin Rumlara karşı vaziyetini iki devlet dostluğu esasına göre tesis edeceğini ilave etmişti..."⁴⁷

⁴⁴ Cumhuriyet, 18 Haziran 1930.; Milliyet, 18 Haziran 1930.

⁴⁵ Milliyet 18 Haziran 1930. Vakit, 18 Haziran 1930.

⁴⁶ Milliyet, 25 Haziran 1930.

⁴⁷ Milliyet, 29 Haziran 1930.

Venizelos, tüm bu tartışmalardan sonra söz alarak yaklaşık üç saat konuşmuş ve eleştirilere şöyle cevap vermiştir: “...-mübadil emlakın takdiri kıymeti kabil olsa yarım asırlık bir müddete ve azim masarif ihtarına lüzum vardı. Münekkit edendiler tadri kıymet neticesinin Anadolu'da tahrip ettiğimiz emlakın kıymetini tazmin etmesi mecburiyeti bize tahmil edeceği cihetle Yunanistan'ı borçlu çıkarması ihtimali bulunduğunu unutmamalıdır. Hâlbuki bu gün takas muamelesile alacak verecek kalmıyor... Müteakiben M. Venizelos itirafnamede İstanbul Rum ekalliyeti için bir teminat mevcut bulunmadığı hakkındaki tenkitlerine nakli kelam ederek dedi ki: - ben gerek ekalliyetlerin himayesini gerek İstanbul'daki milletteşlarımızın istiklalini, iki komşu cumhuriyet arasındaki münasebatıninkişaf iletevem görüyorum; teşrinievvelde Ankara 'ya yapacağım seyahat buna da hadim olacaktır...”⁴⁸

Tüm bu tartışmalar neticesinde itirafname Yunan meclisinde 191 kabul oyuna karşılık 19 ret oyu ile kabul edildi.⁴⁹ Yunan meclisinde kabul edilen itirafname daha sonra ayan meclisinde de kabul edilerek yürürlüğe girdi.⁵⁰

SONUÇ

Tarafların imzalayarak meclislerinde onayladıkları bu İtirafname 1923 yılından bu yana süregelen önemli mübadil sorunları olan mübadil emlakının sorunlarının çözümlenmesinde yedi yıllık sürünceme ve belirsizlikten kurtulması anlamına gelmiştir.

Lozan'dan sonra bir türlü tarafların anlaşma zemini bulamadıkları ve anlaşamadıkları 1923-1930 yılları arasında yedi yıllık zamanda olgunlaştırmaya çalışılan ve hatta imzalanan antlaşmalar olmasına rağmen sorun çözümlenememişti. Nihayetinde tarafların bitaraf komisyon aracılığı ile mübadil emlakının takası planlanmış ve bu doğrultuda şartları belirlemiştir. Tabi ki antlaşmanın imzalandığı zaman diliminde İkinci Dünya Savaşı öncesinde Avrupa Kıtası'nda yaşanan bloklaşmaların yarattığı hava Türkiye ve Yunanistan'ın yaşadıkları savaştan kayıpları tarafların toparlanma sürecinde olmaları ve yeni bir savaşı kaldırabilecek güçlerinin olmaması sınır güvenlikleri noktasında komşuları ile olan ilişkilerinin sorunsuzca dostane çözümlenmekten başka şanslarının kalmadığını göstermiştir. Bu ortamda iki liderin, İsmet Paşa ve Venizelos'un iktidarda olmaları ve her ikisinin de liderlik özelliklerinden kaynaklı parlamentoları üzerindeki etkileri ile sorunun çabucak çözümlenerek itirafnamenin karşılıklı özverili çalışmalarla, bitaraf azalarının gayretleri antlaşmanın imzalanması ile sonuçlanmıştır.

Bu antlaşmanın imzalanması ile daha sonra imzalanan dostluk ve bitaraflık anlaşması ve Balkan Antantı gibi güvenlik ve işbirliği, dahası sahil güvenliği ve ticaret anlaşmaları gibi ikili antlaşmalarla iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleşmesine ve ilişkilerinin güçlenmesine vesile olmuştur. 1960 yıllarına kadar süren bu antlaşma koşulları daha sonraki süreçte yerini başka sorunlara bırakmıştır.

⁴⁸ Vakit, 27 Haziran 1930.

⁴⁹ Milliyet, 27 Haziran 1930.

⁵⁰ Milliyet, 29 Haziran 1930.

EKLER:

Ek.1: Türk Yunan 10 Haziran 1930 İtirafnamesi Gazete Metni

Gazi Hz.
(Hakkında yazılan makale)
10 Haziran 1930
Gazi Hz. (Hakkında yazılan makale)
10 Haziran 1930
Gazi Hz. (Hakkında yazılan makale)
10 Haziran 1930

Şeker İyiliği
(Hakkında yazılan makale)
10 Haziran 1930
Şeker İyiliği (Hakkında yazılan makale)
10 Haziran 1930
Şeker İyiliği (Hakkında yazılan makale)
10 Haziran 1930

Türk-Yunan İttifakı
(Hakkında yazılan makale)
10 Haziran 1930
Türk-Yunan İttifakı (Hakkında yazılan makale)
10 Haziran 1930
Türk-Yunan İttifakı (Hakkında yazılan makale)
10 Haziran 1930

Taksim bahçesi
11 Haziran çarşama
YAZ SAHİPESİ AĞLIYOR
Denim gösüdü adam.

EDERS
ve trapeze için
VOOD HEMSİRELER
The Kindley's

Musiki mümarıceleri
Musiki mümarıceleri...
Musiki mümarıceleri...
Musiki mümarıceleri...

MELEK NİHAZINDA
MELEK NİHAZINDA...
MELEK NİHAZINDA...

AŞK PİYANGOSU
AŞK PİYANGOSU...
AŞK PİYANGOSU...

LEYLAKLAR ÇAKAREN
LEYLAKLAR ÇAKAREN...
LEYLAKLAR ÇAKAREN...

Yugoslavya emvralı
Yugoslavya emvralı...
Yugoslavya emvralı...

“Milliyet” in eğlenceleri
“Milliyet” in eğlenceleri...
“Milliyet” in eğlenceleri...

UNYON
UNYON...
UNYON...

Maaslar levhidi
Maaslar levhidi...
Maaslar levhidi...

Elektrikçi aradıyor
Elektrikçi aradıyor...
Elektrikçi aradıyor...

51 Milliyet Gazetesi, 11 Haziran 1930

Ek.2: Antlaşmanın uzadığını gösterir karikatür

52

KAYNAKÇA**Zabıt Ceridesi**

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 3, Cilt 20, İçtima 3, Sekizinci İnikat, 17 Haziran 1930

Gazeteler

Cumhuriyet

Milliyet

Vakit

Kitaplar

ARI, Kemal, Büyük Mübadele, Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000.

ARI, Kemal, Suyun İki Yanı: "Mübadele", Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2016.

ARMAOĞLU, Fahir 20. Yüz yıl siyasi tarihi 1914-1995, alkım yayınları, 14. Baskı

BASKIN, Oran, Türk Dış Politikası (Cilt I- 1919-1980), İletişim Yayınları, İstanbul, 2009

BELLİ, Mihri, Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi Ekonomik Açıdan Bir Bakış, Türkçesi Müfide Pekin, Belge Yayınları, İstanbul 2006.

GÜREL, Şükrü S. Tarihsel Boyut İçerisinde Türk Yunan İlişkileri (1821-1993), Ümit Yayıncılık, Ankara 1993.

TURAN, Şerafettin, Türk Devrim Tarihi, Yeni Türkiye'nin Oluşumu (1923-1938), 3. Kitap (Birinci Bölüm), Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2018

YILMAZ Mustafa ve diğerleri, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Siyasal Yayınevi, Ankara, Ekim 1998

⁵² Milliyet Gazetesi, 6 Nisan 1930

Makaleler

- ÇULHA, İbrahim ‘‘Türk Rum Mübadelesinde ‘‘etabli’’ Sorunu İstanbul’un Sınırları Konusundaki Anlaşmazlık ve Türkiye’nin İzlediği Politika’’ Tarih Ve Günce, 2019 Kış.
- ERDAL, İbrahim’’ Etabli Meselesi’’ ,<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/etabli-meselesi-2/?pdf=4858>, (Erişim tarihi, 28.02.2023.).
- ERİM, Nihat ‘Milletler Arası Daimi Adalet Divanı Ve Türkiye’ Rum Ve Türk Ahalinin Mübadelesi, (Etabli Meselesi), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Ankara, 1944.
- DEMİRÖZÜ, Damla, ‘Türk Rum Mübadelesinde ‘‘Etabli’’ Sorunu, İstanbul’un Sınırları Konusundaki Anlaşmazlık ve Türkiye’nin İzlediği Politika’ Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S. 35-36, Mayıs-Kasım 2005,
- ŞENEL, Nilüfer UĞURLU ‘1930 Yılı Türk – Yunan Dostluk Çabaları’ Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, Yıl: 2012, Sayı:21.

Tezler

- ORAKÇI, Meryem, Karamanlıca Kaynaklarda Türkçe Konuşan Ortodokslar ve Türk Yunan İlişkileri (1897-1930), Ankara Üniversite Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara 2018.